

موضوع این شماره: ضریب جینی^۱

در این شاخص انتقال درآمد از افراد غنی به افراد فقیر جامعه باعث کاهش شاخص شده و مقدار آن، نسبت به توزیع درآمد در گروه های میانی جامعه حساس است. ضریب جینی این قابلیت را دارد که برای درآمدهای منفی نیز بکار گرفته شود این در حالیست که دیگر ابزارهای سنجش نابرابری، فاقد این قابلیت هستند. این ویژگی، زمانی که تغییر سیاستگذاری بر نابرابری، مطرح می شود اهمیت می یابد، چرا که درآمد برخی از خانوارها می تواند منفی شود.

این مقیاس دارای خواص آماری مطلوب شناخته شده تری است و لذا این امکان را فراهم می آورد که به ارزیابی معنا دار بودن اثر تغییر سیاستها بر روی نابرابری توزیع درآمد یا مخارج پرداخته شود.

بعبارت دیگر ضریب جینی تفاوت مورد انتظار درآمد بین دو فرد یا دو خانوار که به طور تصادفی از کل جامعه انتخاب می شوند را بیان می کند. به عنوان مثال ضریب جینی ۰/۶ اشاره به این دارد که اگر در آمد سرانه جامعه ۱۰۰۰ تومان باشد، تفاوت مورد انتظار بین درآمد دو فرد یا دو خانوار که به طور تصادفی انتخاب شده اند، ۶۰۰ تومان است.

زیاد بودن ضریب جینی نشان می دهد که درصد کوچکی از جمعیت، سهم زیادی از درآمد و امکانات جامعه را مصرف می کنند. در مقابل اگر همه افراد جامعه تقریباً بسیار نزدیک بهم از منابع جامعه استفاده نمایند، مقدار عددی ضریب جینی به صفر نزدیک خواهد شد.

از کاربردهای دیگر ضریب جینی محاسبه سطح رفاه اجتماعی است که بر اساس فرمول زیر محاسبه می شود:

$$W = \mu(1-G)$$

(W): سطح رفاه اجتماعی در جامعه
(μ): میانگین درآمد
(G): ضریب جینی

بطور مثال اگر در جامعه ای ضریب جینی ۰/۶ و میانگین درآمد ۱۰۰۰ تومان باشد سطح رفاه اجتماعی ۴۰۰ تومان خواهد شد. این مقدار در مقایسه با جامعه دیگر با درآمد سرانه ۸۰۰ تومان و ضریب جینی ۰/۴ از سطح رفاه اجتماعی کمتری برخوردار خواهد بود چرا که سطح رفاه در جامعه دوم ۴۸۰ تومان است.

وجود نابرابریهای گسترده در توزیع درآمد به بروز فقر و افزایش داخلی آن و ایجاد شکاف بیشتر در طبقات جامعه منجر می شود. موضوع نابرابری در توزیع درآمدها و عدالت اجتماعی دغدغه خاطر سیاستگذاران هر کشوری است.
برای سنجش نابرابری توزیع درآمد، معیارهای مختلفی وجود دارد که سه شاخص عمده آن عبارتند از:

- ضریب جینی - شاخص تیل^۲ - شاخص آتکینسون^۳

یکی از مناسب ترین روشهای بررسی و تحلیل سطح نابرابری توزیع درآمد، محاسبه ضریب جینی است و از فرمول زیر محاسبه می شود:

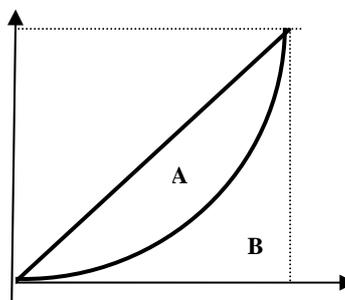
$$G = \left\{ 1 - \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (y_i + y_{i-1}) \right\}$$

(y_i): درصد جمعی درآمد خانوارها
(n): تعداد گروه های درآمدی

ضریب جینی کمیتی است که مقداری بین صفر (حداقل نابرابری) و یک (حداکثر نابرابری) داشته، مستقل از میانگین بوده و متقارن می باشد (به این معنا که اگر افراد درآمدهایشان را دو به دو معاوضه کنند، تغییری در ضریب جینی حاصل نمی شود).

از دیدگاه هندسی ضریب جینی بر اساس منحنی لورنز^۴ تعریف می شود. در این نمودار محور افقی سهم انباشته جمعیت است که بر مبنای درآمد یا مخارج به طور صعودی مرتب شده است و محور عمودی آن سهم درآمدی را نشان می دهد که درصد جمعیت مربوطه، از آن برخوردار بوده اند. برابری کامل به وسیله خط قطری (۴۵ درجه) بیان می شود، بنا به تعریف، ضریب جینی معادل فضای بین منحنی لورنز و خط ۴۵ درجه (سطح A) به کل فضای زیر خط ۴۵ درجه (سطح B) است (نمودار ۱).

نمودار ۱- (منحنی لورنز)

جدول شماره (۲): ضریب جینی هر یک از گروه های هشتمانه

بین سال های ۱۳۸۲ - ۱۳۷۶

گروه	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲
گروه ۱	۰/۴۲۳۲	۰/۴۱۹۵	۰/۴۲۳۵	۰/۴۲۳۳	۰/۴۱۸۷	۰/۴۲۱۷	۰/۴۲۶۲
گروه ۲	۰/۷۰۳۲	۰/۶۹۷۵	۰/۷۱۳۱	۰/۷۰۵۳	۰/۶۹۳۹	۰/۶۸۱۰	۰/۶۹۲۶
گروه ۳	۰/۴۰۲۸	۰/۳۹۸۷	۰/۳۷۷۱	۰/۳۷۲۷	۰/۳۸۵۵	۰/۴۰۹۹	۰/۴۰۷۵
گروه ۴	۰/۶۵۸۳	۰/۶۵۸۰	۰/۶۷۳۷	۰/۶۶۲۹	۰/۶۶۳۲	۰/۶۷۰۴	۰/۶۸۶۶
گروه ۵	۰/۷۸۲۰	۰/۷۹۷۱	۰/۷۶۹۶	۰/۷۳۳۱	۰/۷۴۳۶	۰/۷۷۲۸	۰/۷۴۸۳
گروه ۶	۰/۷۸۴۷	۰/۷۸۰۶	۰/۷۹۲۱	۰/۷۹۲۱	۰/۷۷۷۱	۰/۷۸۴۱	۰/۷۸۳۵
گروه ۷	۰/۷۵۱۱	۰/۷۳۹۴	۰/۷۴۳۱	۰/۷۳۰۸	۰/۷۳۳۵	۰/۷۲۷۱	۰/۷۳۵۹
گروه ۸	۰/۶۰۲۴	۰/۵۹۴۸	۰/۶۰۵۳	۰/۶۱۱۴	۰/۶۰۵۸	۰/۶۱۹۷	۰/۶۱۴۰
کل	۰/۴۱۴۸	۰/۴۰۶۴	۰/۴۱۰۴	۰/۴۰۸۶	۰/۴۰۸۶	۰/۴۲۹۲	۰/۴۲۴۵

با نگاهی به جداول او ۲ می توان گفت برای کاهش و کنترل نابرابری در توزیع درآمد، پرداخت یارانه های هدفمند بر روی اقلام ضروری خانوارها و کمک به اقشار محروم، اخذ مالیات از گروه های پر درآمد و اقلام درآمدی خاص، کنترل سطح قیمت ها بویژه کالاهای مورد نیاز خانوارها و توجه به تامین اجتماعی، بیمه های درمانی و اجتماعی و پرداخت یارانه به آنها می تواند به بهبود توزیع هزینه ها و کمک به کاهش نابرابری در توزیع درآمدها و ارتقای سطح رفاه جامعه منتهی شود.

برای آشنایی با برخی از شاخصهای اقتصادی به چند شاخص مهم در جدول ۳ اشاره شده است.

جدول شماره (۳): برخی شاخص های اقتصادی طی دوره سالهای ۱۳۸۴-۱۳۵۴

شاخصها	سال	۱۳۵۴	۱۳۵۵	۱۳۵۶	۱۳۵۷	۱۳۵۸
رشد تولید ناخالص داخلی		۰/۵	۴/۰	- ۲/۶	۴/۴	۳/۳
رشد نقدینگی		۳۳/۳	۱۵/۳	۲۰/۱	۲۸/۱	۲۲/۷
نرخ تورم		۱۴/۶	۱۸/۲	۲۰/۹	۲۲/۴	۲۵/۶

منابع برای مطالعه بیشتر:

- جلالی، محسن؛ تجزیه ضریب جینی و کشش درآمدی آن در ایران، روند (نشریه علمی تخصصی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران)، سال شانزدهم، شماره ۴۸، بهار ۱۳۸۵
- کمیجانی، اکبر؛ نگاهی به اقتصاد، روند (نشریه علمی تخصصی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران)، سال شانزدهم، شماره ۴۸، بهار ۱۳۸۵

شاخص دیگری که تاثیر تغییر در درآمد یا هزینه را بر روی ضریب جینی می سنجد، شاخص کشش درآمدی ضریب جینی^۵ است. این شاخص نشان می دهد که ضریب جینی تا چه حدود وابسته به سایر متغیرها مانند افزایش یا کاهش درآمد بعضی اقشار جامعه، تغییر در مدل پرداخت مالیات و درصد بیکاری در جامعه است و بدین شکل کمک می کند تا روش مناسبی برای اصلاح آن ارایه داد.

زمانی که (GIE) معادل یک باشد به آن معنا است که تاثیر تغییر در متغیرهای مزبور بر نابرابری ناچیز است. زمانی که (GIE) کمتر از یک باشد افزایش قیمت های آن منبع هزینه ای باعث افزایش نابرابری در توزیع درآمد خواهد شد.

در ارزیابی و تحلیل اقتصادی، ضریب جینی موارد استفاده بسیار دارد که از آن جمله می توان به آمار بررسی بودجه خانوار، ارایه شده از سوی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در جداول زیر اشاره کرد:

جدول شماره (۱): سهم هر یک از گروه های هشتمانه

از هزینه کل بین سالهای ۱۳۸۲ - ۱۳۷۶

گروه*	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲
گروه ۱	۳۰/۵۳	۳۱/۳۲	۳۰/۴۵	۲۹/۹۱	۲۸/۷۳	۲۷/۲۶	۲۷/۱۴
گروه ۲	۸/۹۷	۷/۸۹	۷/۴۹	۷/۱۶	۶/۸۷	۶/۰۰	۵/۹۳
گروه ۳	۲۶/۴۷	۲۷/۵۸	۲۶/۶۲	۲۵/۹۷	۲۶/۷۶	۲۷/۰۰	۲۸/۳۰
گروه ۴	۶/۹۷	۶/۲۷	۶/۲۲	۶/۴۱	۶/۲۹	۶/۱۴	۵/۵۸
گروه ۵	۴/۳۳	۴/۶۸	۴/۵۸	۴/۳۰	۴/۸۵	۵/۵۷	۵/۴۴
گروه ۶	۱۱/۵۰	۱۱/۵۱	۱۳/۳۳	۱۳/۹۴	۱۳/۷۱	۱۵/۵۱	۱۵/۸۲
گروه ۷	۳/۳۹	۳/۲۶	۳/۲۶	۳/۷۰	۴/۰۳	۳/۹۶	۳/۸۱
گروه ۸	۷/۸۴	۷/۴۹	۸/۰۵	۸/۶۲	۸/۷۷	۸/۵۶	۷/۹۹
کل	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

*گروهها شامل:

- گروه ۱: مواد خوراکی و دخانی
- گروه ۲: پوشاک و کفش
- گروه ۳: مسکن، آب، سوخت و روشنایی
- گروه ۴: لوازم و اثاث خانه و خدمات مورد استفاده خانوار
- گروه ۵: بهداشت و درمان
- گروه ۶: حمل و نقل و ارتباطات
- گروه ۷: تفریحات و سرگرمیها و خدمات فرهنگی
- گروه ۸: هزینه کالاها و خدمات متفرقه

در جدول (۱) سهم هر یک از گروه های هشتمانه از هزینه کل محاسبه شده است. بیشترین سهم مربوطه به گروه اول (خوراکی و دخانی) گروه سوم (مسکن) و گروه ششم (حمل و نقل و ارتباطات) است.

در جدول (۲) ضریب جینی هر یک از گروه ها بررسی شده است، در طول دوره مورد بررسی، کمترین میزان نابرابری (علیرغم افزایش در طی سالهای اخیر) مربوط به گروه سوم و بیشترین مقدار آن مربوط به گروه ششم (حمل و نقل و ارتباطات) و پنجم (بهداشت و درمان) می باشد. تغییرات نابرابری برای گروه های سوم، پنجم و ششم از روند صعودی برخوردار بوده است.

موضوع شماره آینده: سازمان جهانی تجارت و مقوله سلامت